
VARIACIÓ I NORMA EN ELS CLÍTICS DE DATIU DE 3^A PERSONA

TERESA CABRÉ
teresa.cabre@uab.cat
Universitat Autònoma de Barcelona

ANTONIO FÁBREGAS
antonio.fabregas@uit.no
Universitat de Tromsø

Resum: No és gens excepcional establir restriccions de coocurrència o un cert grau de substitució de clítics en les combinacions de clítics d'acusatiu i datiu. També és freqüent trobar el clíctic locatiu implicat en les estratègies de reparació d'aquestes incompatibilitats, mentre que les llengües que no en tenen han de recórrer a altres solucions en aquests casos. El propòsit d'aquest article és estudiar l'estructura subjacent del clíctic de datiu de 3a persona del català (en dos dialectes, que anomenem valencià i no-valencià) i comparar les combinacions de clítics amb altres llengües romàniques, específicament, amb l'italià –com a llengua amb clíctic locatiu– i amb el romanès i el castellà –com a llengües sense aquest clíctic–. A més, l'article pretén fer reflexionar sobre la normativa gramatical imposada en aquestes llengües.

Paraules clau: clítics, datiu, locatiu, combinacions de clítics, normativa

Abstract: It is not unusual to identify co-occurrence restrictions or a certain degree of clitic replacement in the dative-accusative clitic combinations. It is frequently the case that the locative clitic is involved in the repair strategies triggered by these incompatibilities, while languages without a locative have to resort to other solutions in such cases. The aim of this paper is to discuss the underlying structure of the 3rd person dative clitic in Catalan (in two variants, Valencian and non-Valencian Catalan) and compare the clitic combinations in this language with other Romance languages, particularly, with Italian –as representative of a language with locative clitic– and Romanian and Spanish –as languages without it–. In addition, the paper makes observations about the grammatical norms imposed on these languages.

Keywords: clitics, dative, locative, clitic combinations, preceptive regulations

1. INTRODUCCIÓ

La realització dels clítics de datiu de 3a persona i la combinatòria d'aquests clítics amb els d'acusatiu han estat un tema central en l'anàlisi morfosintàctica de les llengües romàniques. El fet que sovint es prohibeixin determinades combinacions dins la mateixa seqüència de clítics, malgrat que sintàcticament no hi ha incompatibilitat si el clíctic s'expressa per altres mitjans, ha estat la raó principal d'aquest interès. D'altra banda, els estàndards escrits (i també l'oral en el cas concret del català) han intentat esquivar tant com han pogut aquesta problemàtica, imposant unes formes que no encaixen en l'estructura gramatical de les varietats dialectals.

Un altre fet estretament relacionat amb el datiu i la seva combinatòria de clítics és l'existència (o no) d'un clíctic locatiu en les diferents varietats romàniques. Aquest fet és important perquè participa en moltes de les solucions al bloqueig combinatori, mentre que

la seva absència força haver de recórrer a altres estratègies. En aquest sentit, agruparem les varietats romàniques segons que tinguin o no aquest clíctic entre el seu repertori: en el primer grup, hi trobem l'italià, el sard, el francès i el català no-valencià, mentre que el romanès, el castellà, el portuguès i la variant valenciana del català es troben en el grup sense clíctic locatiu.

2. VARIACIÓ DIALECTAL DEL CLÍCTIC DE DATIU

Partint, doncs, del català, distingirem dues grans supravarietats, anomenades català no-valencià (CnV) i català valencià (CV), segons la terminologia de Bonet (2002). Les formes col·loquials dels clíctics de datiu de 3a persona en aquestes dues supravarietats del català es presenten a (1) i (2). La bibliografia s'ha centrat en la varietat central, però el patró d'(1) es pot fer extensiu a les altres varietats no valencianes.

- (1) CnV (central i rossellonès, nord-occidental i balear): *li / els hi*
 li [li] donaré la notícia / els hi [əlzi] donaré la notícia
- (2) CV (valencià i tortosí): *li / els*
 li [li] donaré la notícia / els [elz] donaré la notícia

La normativa gramatical ha bloquejat sempre tota possibilitat d'admetre la forma [əlzi/elzi] tant en l'estàndard oral com en l'escrit. De tota manera, la nova gramàtica de l'IEC l'admet com a col·loquial (p. 194) i proposa la forma escrita *els hi*.

Comparant les dues varietats, podem concloure que en valencià l'exponent del clíctic de datiu de 3a persona presenta dos al·lomorfs /li/ i /l/ segons que es tracti de la forma singular o de la plural, com es pot veure a (3). No es pot justificar la segmentació de /li/ en dos morfemes perquè l'hipotètic morfema /i/ (representant el possible cas datiu homòfon al locatiu) no està disponible en el lexicó valencià atès que va desaparèixer al segle XVIII (Casanova 1989) i tampoc es manifesta en la forma del datiu plural.

- (3) Català valencià: 3a-Datiu + Nombre
 li/l + Ø/z

El català no-valencià, en canvi, permet una anàlisi en morfemes separats: /l/ representa el morf de 3a persona, si prenem de referència Bonet (1991, 1993, 2002), o el morf de definitud, si considerem els arguments de Martín (2012a), basats en la identitat amb els articles definits i considerant la 3a persona com l'absència del tret de persona en contrast amb la 1a i la 2a (Benveniste 1956). Com es mostra a (4), el morf /l/ va seguit del morf de nombre i, en darrera posició, /i/, que pot interpretar-se com la marca de datiu (seguint Rigau 1978, 1982, o Bonet 1991, 1993), com un locatiu amb valor díctic (Martín 2012b) o com un locatiu amb valor nominal (Cabré i Fàbregas 2019). Allò en què tothom coincideix és a analitzar el clíctic de datiu com un conjunt de morfemes i que és aquest conjunt el que forma el clíctic de datiu. Aquesta estructura no fa diferència entre datiu animat i inanimat atès que una frase com «*Què li ha passat, a Barcelona?*» no és substituïble per «*Què hi ha passat, a Barcelona?*» (Cabré 2017). La raó cal buscar-la en una interpretació de l'animacitat del datiu en sentit ampli, d'afectació, fet que demostra que el datiu és un complex semàntic—contràriament al locatiu— que pot tenir una traducció morfològica també complexa, com és el cas del català (Cabré i Fàbregas 2020).

- (4) Català no-valencià: 3a/Def + Nombre + Dat/Loc
 l + Ø/z + i

Morfològicament, la consideració de /i/ com a morfema de cas datiu es pot basar en l'universal 39 de Greenberg (1963), segons el qual quan hi ha presents morfemes de nombre i de cas i tots dos segueixen (o precedeixen) el nom base, l'expressió de nombre va sempre entre el nom base i l'expressió de cas. Aplicant-ho al clíctic de datiu en CnV, la base estaria representada pel

morfema /l/ i l'ordre entre el nombre i el cas s'hi reflecteix a la perfecció. El problema d'aquesta interpretació és que cap altre element gramatical de la llengua no mostra l'existència de marques de cas i, d'altra banda, seria sorprenent que una llengua flexiva amb tant de sincretisme en els clítics hagués anat en la direcció contrària justament en aquest clític. Tenint en compte, doncs, que en català no-valencià /i/ apareix sempre després del morf de nombre, proposar un morfema específic de datiu incrementa l'arxiu lèxic de manera innecessària. D'altra banda, el fet que les llengües romàniques recorren sovint al locatiu com a estratègia de reparació de les incompatibilitats combinatòries amb el datiu, dona arguments a favor d'interpretar /i/ com a locatiu, ja que les llengües fan ús dels elements disponibles al lexicó.

L'estructura morfològica que hem presentat a (4) per al CnV és l'acceptada, amb petites variacions, per la majoria de lingüistes, però nosaltres entenem que, a més, ha de ser reconeguda o legitimada a la sintaxi. Tal com argumenta Wiltschko (2014), els pronoms es descomponen en diverses capes o projeccions funcionals. L'assumpció estàndard sobre l'ordre jeràrquic de les projeccions funcionals dins el domini pronominal, del nivell més alt al més baix, és la següent: sintagma cas, sintagma determinant, sintagma nombre i, pels que divideixen aquesta projecció, sintagma gènere. A més, es considera que també contenen una projecció generalment buida, el sintagma nom. D'això se'n dedueix que els pronoms són projeccions de sintagmes nominals lèxics, que tenen un nom com a nucli, que es realitza habitualment com a \emptyset . El nucli N és buit perquè representa un individu subespecificat \emptyset , com la majoria de pronoms en què els trets queden representats en els especificadors de cada estrat. L'estructura sintàctica d'un clític acusatiu (femení plural) es representa a (5).

$$(5) \quad [\text{DP } I [\text{NumP } \vartheta +z [\text{GenP } \vartheta - [\text{NP } \emptyset]]]]$$

En el cas del datiu en català no-valencià, assumim també que el locatiu *hi* s'interpreta com un nominal que denota lloc. Aquest locatiu es pot entendre com la versió explícita del «silent PLACE» de Kayne (2005), és a dir, una posició sense realització fonològica en altres llengües però que en català es fa explícita. Així, el datiu singular té l'estructura que presentem a (6), on l'absència de gènere (o gènere invariable) s'explica per la presència de /i/ a la posició NP. Per tant, el que anomenem clític de datiu del català no-valencià és en realitat un clític acusatiu que conté el clític locatiu (Cabré i Fàbregas 2019).

$$(6) \quad [\text{DP } I [\text{NumP } \emptyset [\text{GenP } \emptyset [\text{NP } i]]]]$$

3. COMBINACIONS DELS CLÍTICS DE 3A PERSONA

La combinació de datiu i acusatiu de 3a persona en la varietat estàndard valenciana manté els clítics amb totes les característiques que mostren de manera individual i amb l'ordre (no marcat) Dat + Acus quan es combinen. En una varietat força estesa, inclosa en el quadre de (7), s'elideixen uns segments per raons fonològiques: [lz] > [z], és a dir, s'elideix l'exponent /l/ quan precedeix el morf de plural (Todolí 2008).

(7) Combinacions en català valencià

VC	Datiu sg <i>li</i>	Datiu pl <i>els</i>
Ac.m.sg <i>el</i>	li'l [li] / ([liw])	els el [e(l)zel] / ([elzo])
Ac.f.sg <i>la</i>	li la [lila] / ([liw])	els la [e(l)zla] / ([elzo])
Ac.m.pl <i>els</i>	li'ls [li(l)s] / ([liws])	els els [e(l)ze(l)s] / ([elzo])
Ac.f.pl <i>les</i>	li les [liles] / ([liws])	els les [e(l)zles] / ([elzo])

Una altra subvarietat del valencià també representada al quadre de (7) presenta un canvi que podríem interpretar com un empobriment: les quatre formes de l'acusatiu se substitueixen pel clític neutre *ho*, que conserva la marca de plural quan el datiu és singular. Amb tot, les varietats valencianes preserven els dos clítics que remeten a les dues funcions sintàctiques corresponents, així com l'ordre Dat + Ac considerat com a ordre no marcat. L'estructura sintàctica associada a la combinació de clítics en valencià es mostra a (8). (8a) interpreta l'estructura de la primera varietat i

de l'estàndard, mentre que (8b) interpreta l'estructura empobrida en què l'acusatiu es redueix al clíctic neutre que ocupa la posició NP (Cabré i Fábregas 2019).

(8) a. $[_{KP} \text{ dat } [_{DP} \text{ li}/\text{l} \text{ } [_{\text{NumP}} \emptyset/\text{z} \text{ } [_{\text{NP}} \emptyset] \text{ } [_{DP} \text{ l} \text{ } [_{\text{NumP}} \emptyset/\text{z} \text{ } [_{\text{GenP}} \emptyset/\text{a} \text{ } [_{\text{NP}} \emptyset] \text{ }]]]]]]]]$

b. $[_{KP} \text{ dat } [_{DP} \text{ li}/\text{l} \text{ } [_{\text{NumP}} \emptyset/\text{z} \text{ } [_{\text{GenP}} \emptyset \text{ } [_{\text{NP}} \text{ ho} \text{ }]]]]]]$

Per contra, el sistema del català no-valencià mostra un sincretisme molt opac atès que les vuit combinacions es redueixen a dues formes, les mateixes del datiu aïllat: si el datiu i l'acusatiu estan en singular, el resultat és [li]. Quan una de les dues formes és plural, la combinació es realitza com [əlzɪ] (amb alguna variant entre les subvarietats), exactament el mateix resultat que s'obté quan l'acusatiu i el datiu són plural, tal com mostra el quadre de (9).

El CnV presenta encara un altre contrast rellevant amb el valencià, es tracta del fet que la combinació del datiu amb l'acusatiu neutre es realitza també de manera idèntica a la combinació amb acusatiu definit: [li] i [əlzɪ]. D'altra banda, la combinació de datiu i locatiu és impossible perquè /i/ locatiu està inclòs en el datiu, per molt que la normativa accepti la grafia *li hi* per a aquesta combinació.

(9) Combinacions en català no-valencià

CnV	Dat.sg [li] <i>li</i>	Dat.pl [əlzɪ] <i>els hi</i>
Ac.m.sg <i>el</i>	el+(l)i [li] <i>l'hi</i>	el+els hi [əlzɪ] <i>els hi</i>
Ac.f.sg <i>la</i>	la+(l)i [li] <i>l'hi</i>	la+els hi [əlzɪ] <i>els hi</i>
Ac.m.pl <i>els</i>	els+(l)i [əlzɪ] <i>els hi</i>	els+els hi [əlzɪ] <i>els hi</i>
Ac.f.pl <i>les</i>	les+(l)i [əlzɪ] <i>els hi (les hi)</i>	les+els hi [əlzɪ] <i>els hi (les hi)</i>
Ac.n. <i>ho</i>	ho+(l)i [li] <i>l'hi</i>	ho+els hi [əlzɪ] <i>els hi</i>

L'estructura sintàctica associada a la combinació de clíctics del català no-valencià es presenta a (10). No hi ha espai estructural per legitimar cadascun dels clíctics separatament; els clíctics reben el mateix cas acusatiu i això és el que produeix l'opacitat superficial. La competició entre un singular no marcat i un plural marcat es resol sempre a favor del plural; de manera semblant, entre un No subespecificat i un nominal /i/ especificat, es realitza aquest segon (Cabré i Fábregas 2019). Com ja va dir Fabra en diversos treballs, l'acusatiu neutre s'interpreta com a definit.

(10) $[_{DP} \text{ (ə)l} \text{ } [_{\text{NumP}} \emptyset/\text{z} \text{ } [_{\text{GenP}} \emptyset \text{ } [_{\text{NP}} \text{ i} \text{ }]]]]]]$

Comparant les dues estructures de les dues varietats del català i emmarcant-les dins una estructura més general de les llengües (en particular, de les llengües romàniques), podem concloure que les llengües que distingeixen el marcatge de cas entre acusatiu i datiu, poden duplicar –però no necessàriament– aquesta àrea clíctica. Per a les que no fan aquesta diferència, s'estableix una competició per legitimar els dos clíctics dins la mateixa àrea, cosa que provoca la no realització d'alguns trets morfosintàctics perquè només hi ha un lloc estructural per a un nombre, un gènere, un determinant i un nom. En qualsevol cas, les formes sincrètiques resultants no poden mai ser vistes com a deficitives o confuses (els parlants saben el que diuen i no es confonen) perquè el paradigma és estructuralment coherent i semànticament perfectament interpretable.

Ens trobem, doncs, amb dues estructures de datiu molt diferents i, com veurem més endavant, no seran les úniques que mostrin les llengües romàniques. Resumint el que s'ha presentat fins ara, es pot afirmar que el datiu és una entitat que es pot construir amb la combinació d'elements independents i, per tant, que es pot realitzar de maneres diferents fins i tot en llengües tipològicament relacionades (Cabré i Fábregas 2020). Des d'aquesta perspectiva, el sistema valencià mostra tenir un datiu associat a una estructura sintàctica de cas distinta de l'acusatiu –dues estructures diferents–, mentre que el català no-valencià mostra tenir un datiu construït sobre un locatiu dins una estructura sintàctica nominal. També hi pot haver llengües que no facin una distinció real entre acusatiu i datiu i només assignin un argument intern.

Com tothom sap, la proposta normativa catalana comprèn la part del paradigma del datiu singular amb l'acusatiu definit de la varietat no-valenciana, amb la inclusió de les formes femenines

de l'acusatiu, i manlleua de la varietat valenciana la part del paradigma del datiu plural amb l'acusatiu definit i del datiu amb el neutre, tal com mostra el quadre d'(11).

(11) Combinacions en català estàndard

CEst		Dat.sg <i>li</i>	Dat.pl <i>els</i>
Ac.m.sg	<i>el</i>	l'hi	els el
Ac.f.sg	<i>la</i>	la hi	els la
Ac.m.pl	<i>els</i>	els hi	els els
Ac.f.pl	<i>les</i>	les hi	els les
Ac.n	<i>ho</i>	li ho	els ho

No cal dir que aquesta proposta normativa no es va poder aplicar al valencià perquè suposa una estructura que queda fora de la gramàtica d'aquesta varietat ja que inclou el clíctic *hi* que havia desaparegut feia segles (Casanova 1989) –cosa que reforça la interpretació al·lomòrfica del datiu que hem fet més amunt–, de manera que es va proposar un estàndard més acostat a l'estructura real dels clítics, tal com hem vist al quadre de (7). En canvi, per a la variant no-valenciana, aquesta és la norma estàndard oral i escrita, tal com ha estat ratificat en la nova gramàtica de l'IEC. La vehiculació d'aquest model normatiu en català no-valencià representa una imposició d'agramaticalitat molt forta perquè només una part petita del paradigma clíctic respecta l'estructura lingüística d'aquesta varietat: en queden fora el datiu plural amb totes les seves combinacions i les combinacions amb l'acusatiu neutre (sense parlar del partitiu, que queda fora de l'abast d'aquest estudi).

4. COMPARACIÓ AMB ALTRES LLENGÜES ROMÀNIQUES

4.1. COMPARACIÓ AMB EL CASTELLÀ

Com és ben sabut, el castellà no ha conservat el clíctic locatiu que tenia en època medieval i la seva influència en la combinació de clítics de 3ª persona és nul·la. En aquest sentit, podríem pensar en una semblança amb el valencià malgrat que la desaparició del clíctic locatiu s'hi va produir segles més tard. El resultat, però, és completament diferent: la combinació d'un clíctic datiu de 3ª persona amb un acusatiu definit és impossible i es resol amb la substitució del clíctic datiu per un *se* reflexiu, tal com podem veure a (12).

(12) Le di los libros a Juan => *Le los di / Se los di ayer por la tarde

La immensa majoria d'estudis tracten aquests xocs entre clítics com un fenomen exclusivament morfològic, assumint que es tracta d'un fet superficial en què ni la sintaxi ni la semàntica queden afectades (p. ex. Bonet 1991, 1993; Nevins 2012). El xoc es produeix perquè dos clítics adjacents tenen una configuració morfològica idèntica o quasi idèntica. Quan aquest xoc es resol amb la substitució d'un clíctic per un altre, aquest ha de ser sempre més subespecificat perquè la reparació implica eliminar trets de la representació morfològica. El reflexiu *se* conté menys trets que el datiu *le/les* perquè no contrasta ni en nombre.

Però nosaltres entenem que la incompatibilitat de **le lo* cal legitimar-la a la sintaxi i afirmem que l'estructura sintàctica del castellà és diferent de la del valencià. És evident que si la raó de la incompatibilitat fos la similitud morfofonològica entre el datiu i l'acusatiu, el paradigma valencià de (7) no existiria. El datiu *le* comparteix amb l'acusatiu el morf /l/ i el morf de nombre (Ø/s), mentre que se'n distingeix per l'absència de marques de gènere i perquè no es pot descompondre en *l+e*, gairebé idènticament al que ocorre en valencià, com hem vist més amunt. El fet que dues llengües veïnes amb una morfologia semblant mostrin solucions oposades ha de tenir una justificació més profunda i entenem que aquesta justificació ha de ser també sintàctica.

Els trets morfosintàctics dels clítics s'han de legitimar dins l'àrea clíctica, la qual es pot dividir en diferents regions que cada llengua o dialecte tria segons una certa variació microparamètrica partint dels primitius que proveeix la Gramàtica Universal (Wiltschko 2014). Des d'aquesta perspectiva, el xoc entre dos clítics es produeix quan han d'ocupar la mateixa posició al mateix

nivell de la derivació sintàctica. Si en valencià no es produeix aquest xoc és perquè els dos clítics es legitimen en dues posicions adjacents però separades dins l'àrea clítica, com hem vist a (9). Assumim, doncs, que cada llengua determina el nombre específic de projeccions de l'àrea clítica i també el seu ordre jeràrquic. És aquest ordre i aquesta estructura sintàctica la que explica quins clítics queden afectats i quina reparació/substitució es produeix. En altres paraules, quan un element no es pot legitimar perquè troba la posició ocupada, es pot moure cap a una posició més alta i més subespecificada, si troba un clític adequat. Això és, doncs, el que explica per què la incompatibilitat de **le lo* es resol substituint *le* per *se*, perquè *se* està ordenat més amunt en castellà i és més subespecificat que *le*.

4.2. COMPARACIÓ AMB L'ITALIÀ

L'italià presenta un repertori de clítics molt complet, que inclou el partitiu *ne* i el locatiu *ci*, però amb un ordre diferent del que mostren el català o el castellà, sobretot pel que fa a la posició del reflexiu *si*, que queda en una posició força baixa, per sota dels clítics de 1a i 2a persones i del datiu de 3a persona (Renzi 1988). A més, la 1a persona del plural i el locatiu també presenten sincretisme, raó per la qual aquest clític ocupa un lloc relativament elevat dins l'àrea clítica. Com en totes les altres llengües, no hi pot haver una seqüència amb dos clítics idèntics: **ci ci*, **si si*, **le le*.

Tot i que la forma estàndard escrita del grup clític Dat-Ac de 3a persona és *glielo/la*, el mateix Renzi reconeix (1988: 562) que, en la parla de qualsevol regió tant del nord com del sud, el pronom locatiu apareix en el lloc del datiu quan aquest es combina amb l'acusatiu, com veiem a (13).

- (13) a. A Mario, ce l'ho detto ieri
b. A Carla, ce l'ho dato ieri

Si analitzem l'italià estàndard escrit, resulta fàcil assignar-li una estructura de l'àrea clítica semblant a la que hem proposat per al valencià. Si prenem, però, la varietat parlada o col·loquial (sense entrar en altres varietats més locals) torna a ser evident que no n'hi ha prou amb una anàlisi morfològica per donar compte d'un o altre resultat.

Ja hem dit que la gramàtica de l'italià estableix que els clítics relacionats amb els trets de persona (1a i 2a) ocupen una posició més alta. Per tant, *ci* té una posició determinada pel fet de ser 1a plural. Però també és locatiu *i*, com a locatiu, no té el tret de persona, té dixi com els pronoms personals. Si *ci* no adquireix el tret de persona, s'interpreta com a locatiu *i*, com que el locatiu és més subespecificat que el datiu (no té nombre), la incompatibilitat de **glielo/la* en la llengua parlada es resol a favor de *ce lo/la*. El clític locatiu és, a més, semànticament pròxim al datiu, com ja hem vist en el català.

4.3. COMPARACIÓ AMB EL ROMANÈS

El romanès comparteix amb l'italià la posició baixa del reflexiu, però se'n separa perquè no té ni clític locatiu ni clític partitiu; en canvi, l'àrea clítica pot contenir altres formes adverbials i auxiliars verbals (Pană 2013). L'ordre estricte datiu-acusatiu condiciona totes les combinacions de clítics *i*, almenys sobre el paper, no hi ha incompatibilitats en les combinacions de 3a persona. Aquestes combinacions es mostren al quadre de (14), tret de Dobrovie-Sorin i Giurgea (2013: 259). Els clítics poden presentar formes sil·làbiques o asil·làbiques segons el context fonològic, la posició dins el grup verbal i el registre. La llengua parlada usa predominantment les formes asil·làbiques (p. ex. *v*, *m*, *s*, *i*, *le*). Dins de les combinacions, totes les formes sil·làbiques acaben en *-i*. Les formes asil·làbiques insereixen l'epèntesi de *î [i]* (a l'esquerre) quan l'entorn no proveeix on cliticitzar.

(14) Combinacions de clítics Dat – Acus.

Acus > Dat	mă/te 1s./2s.	ne/vă 1p./2p.	l m.s.	o f.s.	i m.p.	le f.p.	se refl.
mi 1s.	-/+	-/-	+	+	+	+	+
ți 2s.	-/-	-/-	+	+	+	+	+
ne/ni 1p.	-/+	-/-	+	+	+	+	+

vă/vi 2p.	-/-	-/-	+	+	+	+	+
i 3s.	-/+	-/-	+	+	+	+	+
le/li 3p.	-/+	-/-	+	+	+	+	+
și refl.	-/+	-/-	+	+	+	+	-

Tot i que cap de les dues obres de referència parla d'incompatibilitats, cal fer notar que els exemples de (15) –trets de Dobrovie-Sorin i Giurgea (2013: 265)–, que exemplifiquen la combinació datiu+acusatiu de 3a persona, sempre són amb el datiu singular i no se'n presenta cap amb el datiu plural.

- (15) a) I le cere / Cere - i - le (Les hi demana / Demana-les-hi)
 dat.s ac.f.p demana Imp dat.s ac.f.p
- b) Nu i l - a dat (No l'hi ha donat)
 no dat.s ac.m.s aux donat

Atès que el quadre de (14) permet unes possibilitats no exemplificades, hem elaborat un petit qüestionari sobre les mateixes oracions però amb totes les possibilitats combinatòries. Dues informants (amb estudis superiors) han respost sobre la solució de les combinacions en la llengua oral col·loquial. La primera informant respon que les combinacions amb datiu plural s'eviten en la llengua parlada. Tot i així, la combinació *li* (dat.p) + *le* (ac.f.p) sembla que pot donar un sol clíctic *le*, igual que la combinació *i* (dat.s) + *i* (ac.m.p), que resulta *i*. La segona informant ha respost que l'acusatiu canvia en *se* quan es combina amb el datiu plural *le*, és a dir, que el resultat és *li se* per a les quatre combinacions amb datiu plural.

Si analitzem el darrer resultat, sincrètic amb el datiu plural + reflexiu/impersonal, veiem que el datiu (que es troba sempre a l'esquerra) no pot moure's a cap posició més subespecificada dins l'àrea pronominal. L'única alternativa possible és que l'acusatiu recorri al reflexiu acusatiu que es troba a la seva dreta i que és més subespecificat ja que no té ni gènere ni nombre.

La solució de fondre o optar per un dels dos clítics recorda la solució del català no estàndard en què *li/ə/zi* interpreten els trets dels dos elements pronominalitzats. Però encara presenta més semblança amb la reportada per Manzini i Savoia (2010) respecte a dos dialectes italians –mascioni (Abruzzo) i aliano (Lucania). En el primer la combinació es resol a favor del datiu *li* (cal tenir en compte que l'acusatiu m.p. també és *li*). En el segon cas, el conflicte es resol a favor d'una de les formes d'acusatiu *lu* (m.s.) / *la* (f.s.) / *l* (m.p.) segons el gènere i el nombre dels elements pronominalitzats. Noteu que quan la combinació demana plural, el clíctic resultant és sempre plural. En el tercer cas, la incompatibilitat es resol substituint l'acusatiu de 3a per l'acusatiu reflexiu, l'únic de què disposa el romanès com a estratègia de reparació. Fixem-nos, a més, que en tots els casos recullen el marcatge de nombre, exactament igual que en la combinació catalana.

5. CONCLUSIONS

El comú denominador de les diferents solucions que presenten aquestes llengües és que sempre (i només) recorren als elements lèxics disponibles dins de cada varietat –per tant, que tinguin o no un clíctic locatiu és molt rellevant– i que respecten l'ordre dins de l'àrea clíctica. En general, el datiu precedeix l'acusatiu i els clítics de 1a i 2a persona precedeixen la 3a, la no persona segons Benveniste (1956), però aquest fet està sotmès a restriccions addicionals de les llengües particulars.

Una anàlisi morfosintàctica acurada dels clítics de datiu és clau per a entendre i explicar la variació de les combinacions de clítics en les varietats parlades de les llengües romàniques. De vegades, les propostes normatives, amb la voluntat de ser supradialectals,

combinen estructures inconsistents. Aquest sembla ser el cas del català normatiu, però segurament el podríem estendre a altres llengües romàniques.

Cal tractar les varietats dialectals com un tot coherent en ell mateix i no com unes desviacions que s'han de combatre perquè externament es mostren opaques. Cal estudiar les varietats parlades com un sistema genuí i espontani, sense prejudicis sobre les seves influències. És el sistema estàndard de la llengua el que sovint resulta en un sistema artificial i, de vegades, estructuralment inconsistent.

La llengua –les llengües– és el conjunt de totes les seves varietats. La noció de gramaticalitat, d'estructura lingüística ben formada només té sentit, en paraules de Bosque i Gutiérrez-Rexach (2009: 43-44) «desde una concepción interiorizada del idioma, en una concepción de la lengua como propiedad del individuo». Una concepció externa – exclusivament com a mitjà de comunicació i fet cultural– «nos forzaría a entender que todas las variedades juntas, incluso las mutuamente excluyentes, constituyen un solo sistema gramatical», la qual cosa és òbviament falsa perquè la variació dialectal consisteix, precisament, en variació del sistema lingüístic.

TERESA CABRÉ

teresa.cabre@uab.cat

Universitat Autònoma de Barcelona

ANTONIO FÁBREGAS

antonio.fabregas@uit.no

Universitat de Tromsø

BIBLIOGRAFIA

- Benveniste, É. (1956) «La nature des pronoms», *Problèmes de linguistique générale* I, Gallimard, pp. 251-257.
- Bonet, E. (2002) «Cliticització», dins Solà, J. et alii ed. *Gramàtica del català contemporani*, I, pp. 933-989, Barcelona, Empúries.
- (1993) «3rd person pronominal clitics in dialects of Catalan», *Catalan Working Papers in Linguistics* 3.1, pp. 85-111.
- (1991) *Morphology after syntax: pronominal clitics in Romance*. Tesi doctoral. Cambridge, MIT.
- Bosque, I. i Gutiérrez-Rexach, J. (2009) *Fundamentos de sintaxis formal*, Madrid, Akal.
- Cabré, T. (2017) «Els clítics pronominals de 3a persona: variació dialectal i normativa lingüística», *ELLC LXXI*, Homenatge a Kálmán Faluba, 1. Barcelona, PAM, pp. 209-240.
- Cabré, T. i Fábregas, A. (2019) «3rd person clitic combinations across Catalan varieties: consequences of the nature of the dative clitic», *The Linguistic Review* 36.2, pp. 151-190. DOI: 10.1515/tlr-2018-2010.
- (2020) «Ways of being a dative across Romance varieties», *Dative structures in Romance*, Language Science Press, 387-402. DOI: 10.5281/zenodo.3776565.
- Casanova, E. (1989) «Aproximació a la gramàtica contrastiva dels dialectes catalans al segle XVIII: la combinació de pronoms de 3a persona», *Actes del VIII Col·loqui internacional de Llengua i Literatura Catalanes* 2, Tolosa de Llenguadoc, pp. 57-80.
- Dobrovie-Sorin, C. i Giurgea, I. (2013) *The Reference Grammar of Romanian*, Amsterdam, John Benjamins.
- Fabra, P. (2010) *Obres Completes. Converses Filològiques* 7, IEC.

- Greenberg, J. H. (1963) «Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of the Meaningful Elements», *Universals of Language*, Greenberg, J.H. ed., London, MIT Press, pp. 73-113.
- Institut d'Estudis Catalans (2016) *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona.
- Kayne, R. (2005) *Movement and silence*, Oxford, Oxford University Press.
- Manzini, M. R. i Savoia, L. M. (2010) «Syncretism and suppletion in clitic systems: underspecification, silent clitics or neither?», dins D'Alessandro *et alii* (ed.), *Syntactic variation. The dialects of Italy*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 86-101.
- Martín, F. J. (2012a) *Deconstructing Catalan Object Clitics*, PhD, New York University.
- (2012b) «The internal structure of dative clitics», *Proceedings of the ConSOLE XVII*, pp. 231-252. <http://www.sole.leidenuniv.nl>.
- Nevins, A. (2012) «Haplological dissimilation at distinct stages of exponence», dins Trommer, J. (2012). *The Morphology and Phonology of Exponence*. Oxford, Oxford University Press, pp. 84-116.
- Pană, G. (2013) (ed.) *The Grammar of Romanian*, Oxford, Oxford University Press.
- Renzi, L. (1988) *Grande grammatica italiana di consultazione*, Bologna, Il Mulino.
- Rigau, G. (1978) «Hi datiu inanimat», *Els Marges* 12, pp. 99-102.
- (1982) «Inanimate indirect object in Catalan», *Linguistic Inquiry* 13, pp. 146-150.
- Todolí, J. (1992) «Variants dels pronoms febles de tercera persona al País Valencià: regles fonosintàctiques i morfològiques subjacents», *Zeitschrift für Katalanistik: Revista d'Estudis Catalans* 5, Frankfurt am Main, pp. 137-160.
- Wiltschko, M. (2014) *The universal structure of categories*, Cambridge, Cambridge University Press.